

Španjolski građanski rat uz osvrt na Kataloniju

Grgić, Dragan

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:256109>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Dragan Grgić

**ŠPANJOLSKI GRAĐANSKI RAT UZ
OSVRT NA KATALONIJU**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

Dragan Grgić

**ŠPANJOLSKI GRAĐANSKI RAT UZ
OSVRT NA KATALONIJU**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Nenad Pokos

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. UVERTIRA SUKOBA	3
3. TIJEK RATA	4
3.1. Uloga velikih sila – internacionalizacija rata	5
3.2. Državni udar – slamka spasa	8
3.3. Razlozi Francovog uspjeha	9
3.4. Posljedice rata u okvirima Španjolske i problem Katalonije	10
4. ŠPANJOLSKI GRAĐANSKI RAT U UMJETNOSTI	11
5. ZANIMLJIVOSTI.....	14
5.1. Dolores Ibarruri	14
5.2. Međunarodne brigade.....	14
5.3. Uloga Crkve	15
6. ZAKLJUČAK	16
7. LITERATURA.....	17

1. UVOD

Mnoge krize pogodile su međuratnu Europu i prijetile novim svjetskim sukobom. Međutim, niti jedna nije ostavila toliko traga kao ona u Španjolskoj za vrijeme Španjolskog građanskog rata. Svaku krizu prije ove uspjele su velike sile smiriti i ne isprovocirati međusobni sukob. No, rat u Španjolskoj bio je različit od ostalih problema s kojima se susretala europska diplomacija. Za razliku od ostalih kriza, ova je bila lokalna, uzrokovana lokalnim silnicama koje su se naknadno proširile na gotovo cijeli europski kontinent, dok su ostale većinom bile izazvane direktnom intervencijom nezadovoljnih država poput Njemačke ili Italije. Ako pogledamo kroz povijest, ovakav sukob nije nimalo čudan za Španjolsku, koja je uvijek bila izvor različitih ekstrema, od vremena rekonkviste pa sve do Građanskog rata. Moglo bi se reći da je španjolsko društvo na neki način uvijek težilo nasilnim promjenama i nekako ukorijenilo reaktivni duh u svoje nasljeđe. Čak i danas vlasti u Španjolskoj imaju velikih problema s polarizacijom društva i često ih pogađaju referendumske krize.

Kroz ovaj rad pokušat ću u kratkim crtama kontekstualizirati sama ratna zbivanja, kako je do njih došlo, njihov tijek te posljedice koje je iza sebe ostavio trogodišnji građanski rat. Najviše pažnje ću posvetiti utjecaju stranih sila na tijek i ishod rata, koje su svojim uplitanjem jednostavno izbrisale državne okvire unutar kojih se rat do tog trenutka vodio. Također, osvrnut ću se neke pozitivnije posljedice samog rata, odnosno kako je jedan od težih međuratnih sukoba ipak ostavio iza sebe nešto čime je obogatio ljudsko društvo. U tu svrhu poslužit ću se raznim umjetnicima koji su svojim stvaralaštvom ostavili svoj trag i sjećanje na rat i sve njegove žrtve. Na kraju, pokušat ću pronaći poveznicu između Francovog režima, njegovog odnosa prema poraženoj strani, odnosno centrima njihove moći i današnje situacije u Španjolskoj koju pogađa teška društvena podijeljenost i nezadovoljstvo stanovnika određenih regija.

2. UVERTIRA SUKOBA

Kako bismo lakše shvatili bilo koji povijesni događaj, bitno je upoznati se s okolnostima koje su prethodile navedenome. Dakle, treće desetljeće prošlog stoljeća obilježava pojava širokih koalicija lijevo orijentiranih stranaka, odnosno partija, ujedinjenih u jedinstveni Narodni front. Upravo je Španjolska postala žarištem sukoba Narodne fronte i Nacionalnog bloka koji su činile stranke desne političke orijentacije.

Zašto baš Španjolska? Upravo tamo je revolucija 1931. godine svrgnula kralja s vlasti te je uspostavljena nova vlast, republikanskog tipa. Nova vlast donosi i novi ustav koji Španjolsku definira kao parlamentarnu republiku.¹ Iako novi ustav garantira građanske slobode, sekularnu državu, pravo glasa za žene te autonomiju Katalonije, dolazi do nemira jer ustav se u praksi nije primjenjivao. Također, popustljiva politika desnice, koju su anarhisti protumačili kao pokušaj da se ponovno uspostavi monarhija, dovela je do ustanka koji je na vrlo okrutan način ugušila vojska kojom je zapovijedao general Franco. Odgovor na ustanak bila je snažna represija te tisuće zatočenih. Katalonija, kao predvodnica najžešćeg otpora, čak do razine separatističkog pokreta, gubi čak i onu simboličnu autonomiju zagwarantiranu ustavom.² Godine 1936. održani su izbori na kojima pobjedu odnosi velika koalicija lijevo orijentiranih stranaka te tako Španjolska postaje prva država čija vlada dolazi iz redova Narodne fronte.³ Ni nakon tih izbora situacija u državi se ne uspjeva smiriti, a glavnu prepreku mirnom uspostavljanju vlasti za Narodnu frontu činili su vojni generali, odnosno njihova politička orijentiranost. Visoki vojni dužnosnici iza sebe skupljaju podršku veleposjednika te velikog dijela klera s ciljem novog preokreta na vlasti. Većina generala bila je nešto tradicionalnija i konzervativnija u svojim stavovima, stoga ne čudi njihova reakcija na trenutnu vlast protiv koje podižu ustanak na čelu s generalom Sanjurjom.⁴

¹ Du Ry van Beest Holle 1974-1979, XVI: 7341.

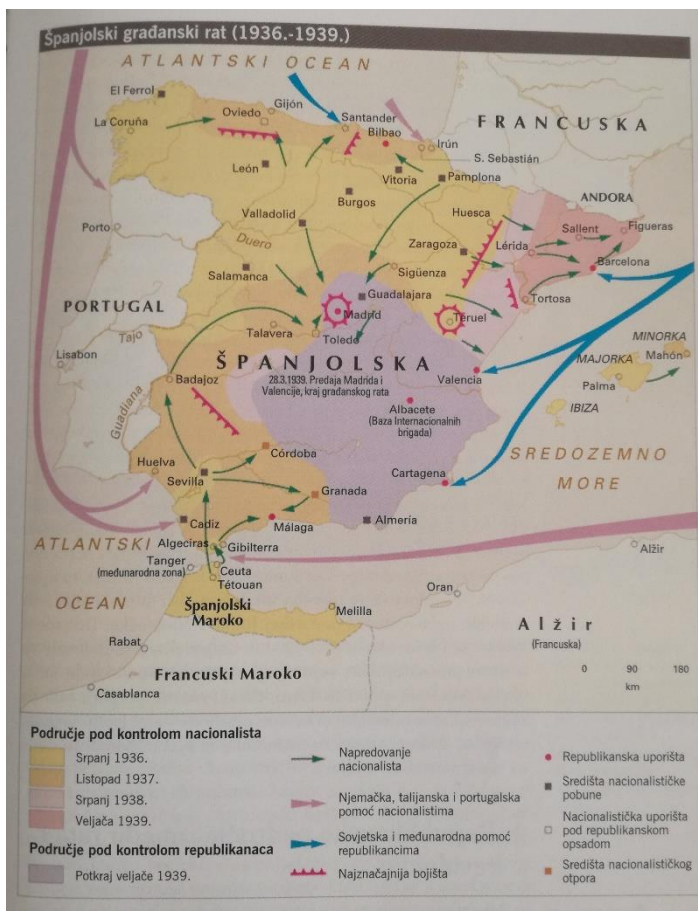
² Cravetto 2008, XVII: 218.

³ Lovrenčić 2011: 207.

⁴ Lovrenčić 2011: 207.

3. TIJEK RATA

Početak sukoba predvodi general Sanjurjo, no on ubrzo pogiba, a u tome svoju priliku vidi general Franco. Njega na čelo pobune biraju ostali generali, a pobunjenici svoj glavni tabor uspostavljaju na teritoriju Španjolskog Maroka. Državni udar trebao je biti munjevit te iz više smjerova, a započinje istovremeno 17. srpnja 1936. u Španjolskom Maroku, Španjolskoj te na Kanarskim otocima.⁵ Iako je prvotni pokušaj udara revolucionarna strana uspjela zaustaviti i obraniti Madrid i ostale velike gradove, kontrarevolucionari odnosno pobunjenici protiv legalne vlasti Narodnog fronta, uspijevaju se zadržati na jugu Španjolske te na sjeveru u pokrajini Navarra odakle će predvoditi daljnje operacije u krvavom trogodišnjem sukobu.

Slika 1. Prikaz područja pod kontrolom dviju strana.

Propada Francov plan o brzom osvajanju Madrida, koji je napadao s četiri strane, ali smatrao je da će prevagu napraviti tzv. peta kolona koja bi preuzela grad iznutra.⁶ Budući da Franco nije uspio niti stupiti na tlo Španjolske zbog problema s mornaricom čija posada je ostala vjerna republikancima te zbog osujećenog državnog udara, činilo se da je plan u potpunosti propao.

⁵ Du Ry van Beest Holle 1974-1979, XVI: 7345.

⁶ Du Ry van Beest Holle 1974-1979, XVI: 7345.

Međutim, odnos snaga i tijekom rata mijenja se nakon što u sukob ulaze strane sile - Njemačka i Italija koje u Francovom nacionalističkom pokretu vide plodno tlo za svoje fašističke ideje. Treba spomenuti i španjolske fašističke odrede Falange⁷ koje su bile malobrojne, ali vrlo ratoborne i s vremenom su ukazivali na sve otvoreniju suradnju Francovih snaga s fašističkim silama.

3.1. Uloga velikih sila – internacionalizacija rata

Uz pomoć Njemačke i Italije, kontrarevolucionarne snage brzo stežu obruč te sve više prodiru prema glavnom gradu. Problem prebacivanja oružanih snaga iz Maroka riješen je stvaranjem zračnog mosta od strane već spomenutih sila. Pomoć je stizala u velikim količinama naoružanja, vojne opreme, a i ljudstva. Italija u nekoliko navrata šalje desetke tisuća „dobrovoljaca“, koji su kao i većina pomoći iz Njemačke bili pripadnici redovne vojske tih istih zemalja. Njemačka i Italija, osim političkog motiva, vide razloge podržavanja Francovih snaga i u privilegijama koje će uživati njihova industrija.⁸ Putem sporazuma o eksploataciji ruda kojima je Španjolska bila veoma bogata, ove dvije države osiguravaju prijeko potrebne resurse za održavanje svoje ratne industrije koja se ubrzano razvijala i pripremala za rat. Hitler i njegov šef propagande Göring bili su oprezni na početku rata oko slanja pomoći, budući da je Hitler bio svjestan da njegov vojni stroj još nije spreman za rat, pogotovo ne velikih razmjera. Ipak, Göring je htio iskoristiti Španjolsku kao poligon za svoj Luftwaffe, pripremajući ga i usavršavajući za ono što predstoji. Upravo je Luftwaffe donio važnu zračnu prevlast Francovim trupama koje od 1937. u potpunosti dominiraju zračnim prostorom u Španjolskoj. Veliku ulogu u ratu u redovima Luftwaffea odigrala je posebna legija „Condor“⁹ koja je svoju „slavu“ stekla bombardiranjem Guernice¹⁰. Mnogi od pilota legije Condor te brojni časnici poslani iz Njemačke, Italije i Sovjetskog Saveza, odradit će u Španjolskoj svoje završne pripreme za predstojeći svjetski sukob. Italija je pak bila najbrojnija u svojoj pomoći, pokušavajući nadomjestiti nedostatak kvalitete svojih trupa kvantitetom. Literatura nudi razne informacije, ali tijekom Španjolskog građanskog rata, Mussolini je poslao između 30 000 i 60 000 svojih trupa. Bio je svjestan svoje inferiorne pozicije u odnosu na Njemačku i njezine mogućnosti, stoga je objeručke prigrlio mogućnost sudjelovanja u jednom takvom sukobu, ne bi li još jednom pokazao raskoš i snagu

⁷ Cravetto 2008, XVII: 221.

⁸ Drvar 2014: 22.

⁹ Lovrenčić 2011: 209.

¹⁰ Vojna povijest – Bombardiranje Guernice [<https://vojnapovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/bombardiranje-guernice-1171916>], 03.09.2018.

njegove fašističke tvorevine.¹¹ Uz to, Mussolini je opskrbio Francove trupe tenkovima, zrakoplovima te podmornicama koje su ometale opskrbu republikanskih snaga.

Pomoć je stizala i suprotnoj, republikanskoj strani. Sovjetski Savez se bojavao Francove pobjede u ratu, smatrajući to porazom komunističke i socijalističke ideje, a samim time pobjedom fašističke ideologije.¹² Stoga i oni aktivno šalju pomoć republikanskim snagama. Naravno, dodatni motiv za pomoć bilo je i sve otvorenije Francovo koketiranje s fašističkim silama i njihovi „dobrovoljački odredi“ na strani nacionalista. Takva pomoć direktno je kršila odredbe pakta potpisanog od strane svih europskih sila, ali to nije spriječilo ni jednu stranu da obustavi podržavanje neke od zaraćenih strana.¹³ Na jednom od sastanaka izvršnih komiteta Kominterne i Profinterne donesena je odluka o novčanoj pomoći Španjolskoj, a cijelim fondom upravljao bi odbor na čelu s istaknutim komunistima raznih država. Neki od njih su bili čelnici talijanske (Togliatti) i francuske (Thorez) komunističke partije te poznata španjolska komunistkinja Dolores Ibaruri o kojoj će još biti riječi nešto kasnije u radu. Najznačajnija pomoć dolazila je od „Međunarodne crvene pomoći“¹⁴ koja je slala pomoć još od 1934. godine. Budući da je Staljin bio jedan od potpisnika i članova Komiteta o nemiješanju, svaka pomoć republikancima morala je biti tajna ili iz okolnih izvora. Uvidjevši da se odredi Komiteta nitko ne pridržava, a najmanje njegovi najveći ideološki neprijatelji, Staljin odlučuje započeti ozbiljnu vojnu uključenost u Španjolskoj. SSSR donosi službenu odluku o pomoći vladi Narodnog fronta na sjednici Politbiroa¹⁵ 31. kolovoza u Moskvi.¹⁶ Pomoć koju je slao Sovjetski Savez uvelike je utjecala na tijek rata, posebice u početnim fazama. Naime, iako nisu slali pomoć u vidu vojnika, izdašna pomoć stizala je kroz vojnu opremu: tenkove, borbene zrakoplove i sl. Štoviše, tehnologija koju je SSSR poslao republikancima, bila je superiornija od njemačke i talijanske.¹⁷ Tenkovi tipa T-26 donosili su prevagu u borbama protiv njemačkog Mark 1 i talijanskog tenka Fiat-Ansaldo. Osnivanjem internacionalnih brigada Sovjetski Savez će također olakšati borbu republikancima, a glavni inicijator ideje bio je vođa francuske komunističke stranke, već spomenuti Thorez. Internacionalne brigade predstavljat će najbolje postrojbe koje će republikanci imati u svojim redovima, sve do njihovog povlačenja kasnijim odlukama Komiteta

¹¹ The Spanish Civil War [<https://rakoehistory.files.wordpress.com/2014/06/spanish-civil-war-hugh-thomas.pdf>], 05.09.2018.

¹² Cravetto 2008, XVII: 222.

¹³ Lovrenčić 2011: 213.

¹⁴ Drvar 2014: 25.

¹⁵ Vidi više u: Duk, Tomislav, „Politički progoni u Jugoslaviji s obzirom na sukob KPJ sa Informbiroom.“, Diplomski rad, Pedagoški fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, 2003.

¹⁶ Drvar 2014: 26.

¹⁷ Drvar 2014: 26.

o nemiješanju. Međutim, sovjetska pomoć imala je i svoju cijenu, a to je bio uvjet da se velike količine zlatnih rezervi transportiraju iz Madrida u Moskvu. Uz to, kroz godine rata rastao je broj komunista u Španjolskoj koji su sve više unosili nemir u republikanske redove. Agenti NKVD-a¹⁸ uočili su odličnu priliku za sukob s političkim neistomilješnicima među španjolskom ljevicom te započeli progon antistaljinista i tako koštali republikansku stranu mnogih simpatizera njihove borbe. Komunisti, točnije staljinisti u Španjolskoj su paralelno s njihovim rastom preuzimali sve više ovlasti i tako borbu sve više preuzimali u svoje ruke te branili svoje interese. Odličan primjer toga dogodio se 16. lipnja¹⁹ u Barceloni kada novi šef javnog reda zatvara sjedište POUM-a²⁰ i pretvara ga u zatvor, zabranjuje njezin rad, a 40-ak članova Centralnog komiteta završava u zatvoru. Razilaženja u mišljenjima na ljevici uzrokovale su veliku heterogenost i samim time oslabili njihovu stranu u ratu.

Svoje interese u ovome ratu nisu branile samo fašističke ili komunističke države, ubrzo su se u cijelu stvar uplele Britanija i Francuska. Naravno, geostrateški položaj Španjolske u predvečerje već prilično neizbježnog sukoba svjetskih razmjera, bio je od iznimne važnosti za Veliku Britaniju. Pobjedom Francovih snaga, sada već otvorenih suradnika s nacističkom Njemačkom, Gibraltar bi pao u ruke Hitleru koji bi tako kontrolirao vrlo važnu točku na Sredozemnom moru. Također, rudama bogata pokrajina Baskija u Španjolskoj, bila je u interesnoj sferi Britanije zbog njezinih ogromnih ulaganja u rudarstvo na tom području.²¹ S druge strane, Francuska u kojoj je u proljeće 1936. godine na vlast došla Narodna fronta²², bojala se okruženja s tri strane eventualnom pobjedom nacionalista u Španjolskoj. Uz to, kao i njihovi saveznici, strahovali su od protivničke dominacije na Sredozemnom moru. Budući da se britanska vlada bojala izravnog uplitanja u zbivanja u Španjolskoj, zbog mogućeg izazivanja sukoba s Njemačkom i Italijom, odlučuju se na diplomatsku pomoć. Tako dolazi do osnivanja već spomenutog Komiteta za nemiješanje, ali kao i puno puta dotada, diplomatski putevi u rješavanju predratnih kriza nisu dali puno uspjeha. Paradoksalno, Komitet je uspio samo u zamislima suprotnim od onih zbog kojih je osnovan, odnosno nekim odlukama pridonio je samo bržoj propasti republikanskih snaga.

Možemo reći da se ovakvim raspletom događaja Španjolski građanski rat širi u domenu europskog političkog sukoba te prerasta svoje početne lokalne, odnosno državne okvire.

¹⁸ Lovrenčić 2011: 212.

¹⁹ Hugh 1980, sv. II: 176.

²⁰ Partido Obrero de Unificacion Marxista – marksistička antistaljinistička stranka.

²¹ Lovrenčić 2011: 212.

²² Lovrenčić 2011: 213.

Godine 1938. Komitet donosi odluku o povlačenju svih stranih brigada i „dobrovoljaca“ iz Španjolske, no zemlju su napustile samo internacionalne brigade što je uvelike oslabilo republikanske snage koje su ostale bez svojih najboljih postrojbi.²³ Nacionalisti redom osvajaju područja jugozapadne Španjolske, sjeverni dio države te na koncu dolaze i do obale Sredozemnog mora te osvajaju Kataloniju koja će nakon rata doživjeti tešku represiju kao odgovor na najžešći otpor koji je dolazio iz te pokrajine za vrijeme rata.

Slika 2. Podjela Španjolske u ožujku 1937. g.

3.2. Državni udar – slamka spasa

Obrana republike sve više slabi s odlaskom strane pomoći te tako u proljeće 1939. godine dolazi i do konačnog sloma otpora. Pred kraj rata, nakon sastanka velikih sila u Münchenu²⁴, bilo je jasno da će nacionalisti pobijediti i jedino što je preostalo republikanskoj strani bio je pokušaj uspostavljanja što blažeg primirja. Predsjednik vlade Negrin uživao je potporu komunista koji

²³ Cravetto 2008, XVII: 238.

²⁴ Cravetto 2008, XVII: 238.

su zauzeli sva važnija mjesta u vladi i bio je spreman boriti se do samoga kraja. Ipak, ponovno se javlja nezadovoljstvo u vojnim redovima na čelu s brigadirom Segismundom Casado Lopezom koji žele svrgnuti trenutnu vlast i pripremiti državu za potpisivanje što boljeg mirovnog sporazuma.²⁵ Državni udar je uspio, ali nije donio očekivane posljedice. Takvim raspletom događaja 1. travnja 1939. godine Franco je obznanio da je rat završen.²⁶ Uslijedit će teška represija prema političkim neistomišljenicima, glavnim uporišima otpora te razdoblje diktature koja će potrajati sve do njegove smrti 1975. godine.

Građanski rat u Španjolskoj ostavio je iza sebe brojne žrtve. Literatura navodi brojke veće od 500 000²⁷ žrtava, od čega je samo 160 000 stradalo u borbama, dok se ostale žrtve smatraju političkim ubojstvima.

3.3. Razlozi Francovog uspjeha

Internacionalizacija sukoba sigurno je usmjerila tijek rata na stranu nacionalista, ali s istom sigurnošću to nije bio i jedini razlog. Jedan od razloga Francovog uspjeha bila je homogenost kontrarevolucionarnog pokreta, čiji su prvaci odmah nakon Sanjurjove smrti izabrali Franca za novog vođu. Tim potezom u korijenu su zaustavili svaku mogućnost destabilizacije pokreta ili stvaranje eventualnih frakcija. Istina, olakotna okolnost bila je ta da je jedina prava opozicija na desnici odmah na početku rata uzdrmana smrću jednog od svojih vođa, od čega se nisu uspjeli oporaviti i nametnuti kao istinska alternativa Francovoj ideji. Naravno riječ je o Falangi, čiji je vođa, Jose Antonio Primo de Rivera, smrtno stradao u prvim danima rata.²⁸ U skladu s tim, pobjedi nacionalista kumovala je i razjedinjenost na suprotnoj strani. Narodnu frontu činila je široka lepeza lijevo orijentiranih stranaka, od socijalista do anarhista. Teško je bilo pomiriti brojne razlike koje su od početka ugrožavale krhku koaliciju. Primjerice, socijalisti i komunisti zalagali su se za odgađanje revolucije do pobjede u ratu, dok su anarhisti smatrali da je pobjeda u ratu moguća jedino kroz istovremenu revoluciju.²⁹ Nadalje, nacionalističke snage su u svojim redovima imale podršku većine visokih časnika španjolske vojske i dobar dio same vojske, koja je obučena kroz strogu hijerarhiju i disciplinu. Nedostatak istoga bio je veliki problem na suprotnoj strani, koja nije mogla pomiriti međusobne nesuglasice za viši cilj. U prilog velikoj

²⁵ Popović 1970: 283.-285.

²⁶ Cravetto 2008, XVII: 240.

²⁷ Du Ry van Beest Holle 1974-1979, XVI: 7346.

²⁸ The Spanish Civil War [<https://rakoehistory.files.wordpress.com/2014/06/spanish-civil-war-hugh-thomas.pdf>], 05.09.2018.

²⁹ McNab 2010: 237.

heterogenosti među republikancima govori činjenica da zapovjednici snaga u Baskiji nisu dopuštali svojim trupama da vojno djeluju izvan granica Baskije.³⁰ Ako svemu tome dodamo i to da je, uz izuzetak početne faze rata, inozemna pomoć bila brojnija i kvalitetnija na strani nacionalista, poraz u ratu je bio samo pitanje vremena za republikance.

3.4. Posljedice rata u okvirima Španjolske i problem Katalonije

Kao i u većini ratova, nakon njegovog kraja slijedi neka vrsta odmazde pobjedničke strane. U građanskim ratovima ovaj fenomen je još naglašeniji i okrutniji. Španjolski građanski rat nije bio iznimka po tom pitanju.

Budući da je najveći otpor dolazio iz Baskije i Katalonije, te dvije regije su nakon rata doživjele i najveću represiju. U Baskiji je baskijski jezik službeno zabranjen, a ista sudbina zadesila je i Katalonce.³¹ Nadalje, već spomenuti omjer žrtava u aktivnoj borbi i smaknućima nakon rata također govori o razmjerima odmazde. Strijeljanja su bila gotovo svakodnevna, a samo u Barceloni su brojke išle i do 300 smaknuća tjedno.³² Iako je represija bila najžešća u prvim mjesecima nakon rata, ona se nastavila tijekom cijele Francove vladavine. Zasigurno je takav život u spomenutim regijama ostavio traga na stanovništvu i probudio u njima želju za očuvanjem identiteta, moguće i određeni inat, a posljedice tih represija Španjolska i njezino društvo osjetit će tek nakon Francove smrti i podjela unutar društva ostati će prisutna sve do danas.

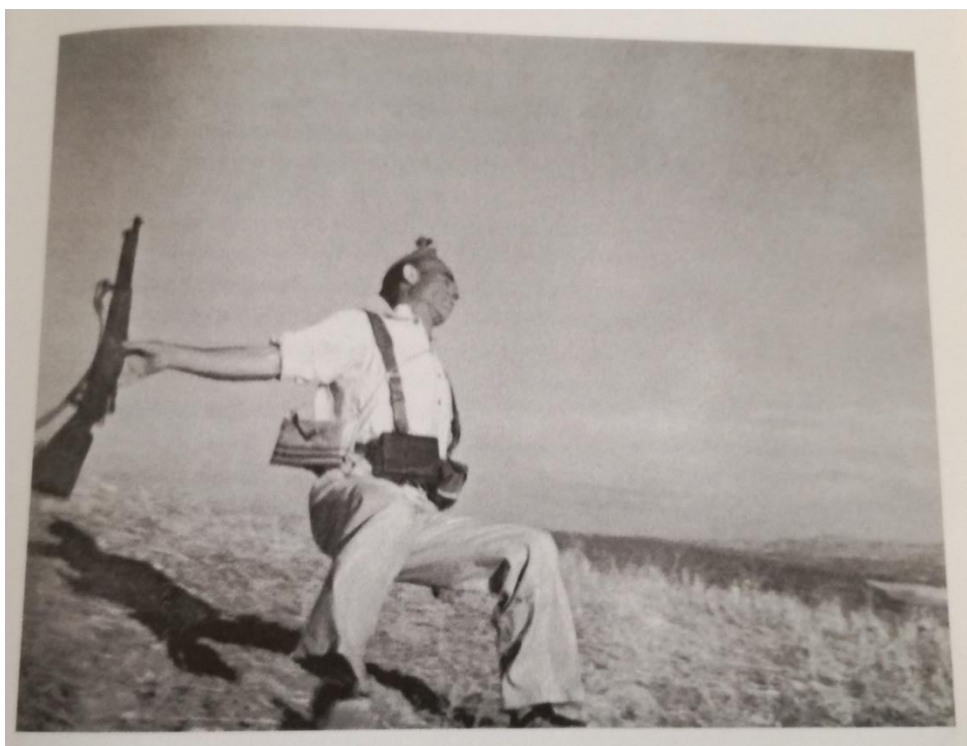
³⁰ McNab 2010: 237.

³¹ Hugh 1980, sv. II: 169.

³² Hugh 1980, sv II: 335.

4. ŠPANJOLSKI GRAĐANSKI RAT U UMJETNOSTI

Iako je iza sebe ostavio Španjolsku u rasulu, iscrpljenu mukotrpnim unutarnjim sukobom, ovaj rat ostavio je budućim generacijama i jedan dio kulturnog nasljeđa. Točnije, autori koji su odali počast ovom događaju i svim njegovim žrtvama potrudili su se da nove generacije dobiju nešto iz čega će možda uspjeti naučiti i spriječiti daljnje slične sukobe. Španjolski građanski rat tako je obogatio cijelu umjetnost u desetljećima koja su slijedila. Jedan od istaknutijih umjetnika koji je ovjekovječio kroz umjetnost sjećanje na sve žrtve tog sukoba, bio je mađarski fotograf Robert Capa.³³ On je uspio fotografirati jednu od najpoznatijih fotografija cijelog rata, a vjerojatno i karijere, fotografirajući jednog od republikanskih vojnika u trenutku pogibije.

Slika 3. Pogibija republikanskog vojnika.

U knjizi „Heart of Spain“, Richard Whealan za fotografiju kaže da je preplavljena snagom poruke koju nosi o ljudskoj egzistencijalnoj dilemi, na kojoj je čovjek ubijen od strane nepoznate osobe, ali kao da je hitac sudbinski namijenjen upravo njemu.³⁴

³³ Robert Capa rođen je u Budimpešti, a pravo ime bilo mu je Andre Friedmann.

³⁴ Robert Capa and the Spanish Civil War [<https://www.magnumphotos.com/newsroom/conflict/robert-capa-spanish-civil-war/>], 05.09.2018.

Španjolski građanski rat inspirirao je i mnoge pisce da u svojim djelima ostave sjećanje na te događaje. Jedan od najpoznatijih koji je pisao o ratu, bio je američki književnik i novinar, Ernest Hemingway u romanu „Kome zvono zvoni.“ Riječ je o povijesnom romanu koji inspiraciju crpi upravo iz ovoga rata. Naime, autor je za vrijeme rata vršio dužnost ratnog izvjestitelja, a bio je i politički aktivan, na strani republikanaca. Djelo se smatra jednim od najvećih dostignuća u književnosti 20. stoljeća, a u njemu se uz fiktivne, pojavljuju i stvarni likovi, poput Dolores Ibaruri³⁵ te Andre Martya.

Drugi autor kojeg vrijedi spomenuti zasigurno je George Orwell³⁶ sa svojim djelom „Kataloniji u čast“ u kojemu on putem eseja bilježi svoja iskustva iz Španjolskog građanskog rata. Čitajući knjigu jasno se mogu razlučiti dva dijela na koja je autor podijelio svoje djelo. U jednom autor ostavlja zapise iz vremena svojeg boravka na fronti u Aragonu, dok se u drugom dijelu više fokusira na političku pozadinu cijelog sukoba. U drugom dijelu Orwell također iznosi koheziju, odnosno nedostatak iste, kao jedan od velikih problema s kojima se susretala Narodna fronta u svojoj širokoj koaliciji. Iako bi neki kritičari mogli zamjeriti autorovu neobjektivnost u pisanju, budući da je bio aktivno uključen na republikanskoj strani, ova knjiga ipak ostaje vrijedan zapis autentičnih događaja. Štoviše, svoju objektivnost autor dokazuje u drugom dijelu knjige gdje iznosi kritiku na podjelu unutar republikanskih redova, prvenstveno ciljajući na Komunističku partiju.

Kada govorimo o umjetnosti i Španjolskom građanskom ratu, moramo spomenuti jedan od simbola tog razdoblja, a to je Picasso i njegova slika Guernica.

Slika 4. Picasso – Guernica.

³⁵ Vidi više u poglavlju „Zanimljivosti“.

³⁶ G. Orwell tijekom rata prošao je mnoga bojišta, a Kataloniji u čast sadržava većinom iskustva iz Katalonije, točnije Barcelone.

Najžešći otpor Francu dolazio je iz pokrajina Katalonija i Baskija pa su tako španjolski nacionalisti odlučili obeshrabriti Baske i prisiliti ih na potpisivanje bezuvjetne predaje. Upravo dan prije nego je takva predaja uopće ponuđena od strane nacionalista, izvršen je zračni napad na Guernicu, 26. travnja 1937. godine.³⁷ Grad kao prijestolnica tradicionalne kulture Baska, uništen je u potpunosti. Osim demoralizirajućeg učinka na Baske, grad je uništen i zbog svrgavanja baskijske vlade, čije je sjedište bilo upravo u Guernici. Vrijedi napomenuti da grad nije imao nikakav strateški značaj za tijek rata, budući da se nalazio iza bojišnice. Nacionalisti su pokušali izbjeći bilo kakvu odgovornost, međutim tijekom Nürnberškog procesa, Göring kao zapovjednik Luftwaffea i legije Condor koja je izravno odgovorna za bombardiranje grada, izjavio je da je bombardiranje izvedeno i da je riječ o uspješno provedenom eksperimentu.³⁸

³⁷ Cravetto 2008: 234.

³⁸ Cravetto 2008: 235.

5. ZANIMLJIVOSTI

Španjolski građanski rat brzo je prerastao svoje državne okvire i postao točkom interesa raznih europskih sila. Poprimajući takve razmjere, ostavio je iza sebe mnoge osobe i događaje koje do danas ostaju predmet istraživanja brojnih povjesničara. Upravo njihovo zalaganje i pojava utjecali su u velikom dijelu na tijek rata, kako politički, tako i vojno.

5.1. Dolores Ibarruri

Jedna od najistaknutijih osoba na republikanskoj strani zasigurno je bila jedna od osnivačica Španjolske komunističke partije – Dolores Ibarruri. Osoba iza pseudonima La Pasionaria³⁹, što u prijevodu znači „strastveni cvijet“ ostala je poznata kao vrstan govornik i jedan od glavnih političkih aktivista španjolske ljevice 30-ih godina prošlog stoljeća. Ostala je poznata po sloganu „No pasaran!“⁴⁰ koji će postati bojni poklič republikanskih snaga u Španjolskom građanskom ratu. Kraj rata označio je za nju početak emigracijske karijere gdje 1960. godine postaje predsjednicom Španjolske komunističke stranke. Živjela je u Francuskoj te Sovjetskom Savezu, a u Španjolsku se vraća tek nakon smrti F. Franca.

5.2. Međunarodne brigade

Jedan od najboljih pokazatelja okvira koje je dosegao Građanski rat zasigurno je broj ljudi iz drugih zemalja koji su se dobrovoljno uključili u ovaj sukob. Istina, velika većina tih dobrovoljaca stala je na stranu republikanaca. Spominjao sam već u radu i dobrovoljce koji su stizali iz Njemačke te Italije, kao i SSSR-a, no već je naglašeno da su to većinom bili pripadnici regularnih vojnih postrojbi dotičnih država. Baš kao što je koalicija Narodnog fronta bila sastavljena od široke lepeze lijevo orijentiranih stranaka, tako su i međunarodne brigade činili razni dobrovoljci, a ne samo komunisti. Međunarodne brigade su nastale pod okriljem međunarodne internacionale, ali njezini članovi su, iako možda različite stranačke pozadine, bili ujedinjeni pod motivom antifašizma.⁴¹ Međunarodne brigade su bile iznimno važne za tijek

³⁹ Cravetto 2008: 219.

⁴⁰ Dolores Ibarruri – Spanish political leader [<https://www.britannica.com/biography/Dolores-Ibarruri>], 06.09.2018.

⁴¹ Cravetto 2008: 224.

rata, budući da su sudjelovale u svim većim vojnim operacijama i njezini članovi predstavljali su neku vrstu elitnih postrojbi republikanskih snaga. Cravetto u svojim analizama navodi brojke od 40 000 dobrovoljaca i 70 nacionalnosti. Jedna od glavnih osoba u cijelom procesu bio je Andre Marty⁴², sekretar Francuske komunističke partije, koji uz blagoslov Kominterne osniva međunarodne brigade 22. listopada 1936. godine. Kampovi za oboku nalazili su se u Španjolskoj u Albaceti i Manchi, a neki od najpoznatijih bataljuna bili su Thälemann te Garibaldi, sastavljeni od njemačkih te potomji od talijanskih komunista. Preživjelim članovima brigada bio je zabranjen povratak u Španjolsku nakon rata, sve do Francove smrti, a tek 1995. priznato im je i španjolsko državljanstvo.⁴³

5.3. Uloga Crkve

Zanimljivo je promatrati ovaj sukob kroz prizmu različitih podjela. U radu je već spomenuta podjela unutar republikanskih redova koja je bila skupocjena. Nacionalisti takvu podjelu nisu imali, ali ipak razdor se dogodio među njihovim simpatizerima unutar Crkve. Naime, veliki dio svećenstva stao je na stranu nacionalista tijekom rata, a razlitči su razlozi takve odluke. Primjerice, mnogi svećenici koji su izabrali nacionalističku stranu, odluku su donijeli motivirani sve većim utjecajem komunista među republikancima, istovremeno smatrajući one svećenike koji su pristali uz republikance izdajnicima svoje vjere. Činjenica da su svećenici u Baskiji, jednoj od najkršćanskijih regija u Španjolskoj, ali i u Europi, stali na stranu republikanaca također je neke svećenike dovela u neodlučnu poziciju.⁴⁴ S druge strane, postojao je dio svećenstva koji je otvoreno podržavao Franca. U prilog tome govori kolektivno pismo visokog španjolskog svećenstva koje je poruku uputilo biskupima cijelog svijeta. U tom pismu iznose se brojni stavovi koji daju naslutiti kako je riječ o pismu podrške Francovim kontrarevolucionarima. Jedna od takvih rečenica čak i nedvojbeno pokazuje stav autora pisma, a ona za cijeli nacionalistički pokret kaže da se radi o „golemoj obitelji u kojoj građanin postiže svoj potpun razvoj.“⁴⁵ Istina, ovakve izjave treba uzeti s dozom opreza jer velika je vjerojatnost da su pisane pod Francovim nadzorom ili su prolazile neku vrstu cenzure. No, svakako su indikativne.

⁴² Cravetto 2008: 226.

⁴³ Cravetto 2008: 227.

⁴⁴ Hugh 1980, sv. II: 170.

⁴⁵ Hugh 1980, sv II: 170.

6. ZAKLJUČAK

Pojava novog, liberalnog vala u političkim krugovima poslijeratne Europe uzdrmat će već prilično labave diplomatske odnose na kontinentu. Stvaranje širokih koalicija Narodnog fronta podijelit će društva širom Europe, a u tome će svoje interese još jednom štititi velike sile, posebice Njemačka, Italija i Sovjetski Savez, svi željni širenja svoje zone utjecaja i utvrđivanja važnih geostrateških pozicija. Španjolska će postati jednim od žarišta takvih podjela i preklapanja interesnih sfera, što će kroz tri godine krvavog građanskog rata ostaviti neizbrisiv trag na njezinom društvu i cjelokupnoj povijesti. Uloga velikih sila rasplamsat će ovaj sukob do gotovo svjetskih proporcija, iz čega će najmanju korist izvući upravo Španjolska, čak i pobjednička strana gledamo li dugoročno. Povijest je htjela tako da je rat mogao biti gotov već u prvih nekoliko dana, zahvaljujući početnom neuspjehu nacionalističkih snaga, ali interesi drugih zainteresiranih strana ipak su odlučili promijeniti tijek zbivanja.

Nakon početnog zanosa uzrokovanog odbijanjem nacionalističkih trupa, republikance će dočekati teške tri godine, u kojima će gotovo bez prestanka voditi obrambeni rat. Suočeni s velikim brojem prepreka i nemogućnošću pomirbe različitih stavova, osuđeni su na poraz. Francova homogenost, ekonomska i vojna superiornost potpomognuta vanjskim utjecajima, okrenut će gotovo izgubljen rat u njegovu korist i omogućiti mu doživotnu diktaturu.

Posljedice rata mogle bi se podijeliti u dvije faze. Ona prva, zasigurno osjetljivija dogodit će se gotovo istovremeno u Španjolskoj i cijeloj Europi. Španjolska će izbjeći novi svjetski sukob, ali podijeljenost društva i okrutna diktatura dovoljno će uništiti već razorenu državu kojoj slijede desetljeća mukotrpnog oporavka. Usudio bih se zaključiti da je Francov režim u svojoj okrutnosti i represiji uzrokovao potpunu suprotnost samome sebi. Kroz svoj odnos prema Baskiji i Katalonij, Franco je stvorio atmosferu u društvu čija je kulminacija bila neizbježna. Htio je ostaviti iza sebe jasno izraženu nacionalističku notu u španjolskom društvu, a uspio je postići samo još veći razdor koji danas pogađa Španjolsku, naročito u Baskiji i Kataloniji.

S druge strane, Europa će se pripremiti za ono neizbježno i što je već svima postalo jasno, novi sukob svjetskih razmjera koji je svoju uvertiru imao upravo na tlu Španjolske. Provjereni vojni stroj nacističke Njemačke položio je svoje ispite na lokalnoj razini tijekom Građanskog rata i sada je bilo vrijeme za podizanje ljestvice. Možemo reći da je Španjolski građanski rat, baš poput Nore u Ibsenovoj „Kući lutaka“, zalupivši vratima - uzdrmao cijeli svijet.

7. LITERATURA

1. Cravetto, Enrico (ur.). (2008.). *Povijest*. Zagreb: Europress holding.
2. Drvar, Filip. (2014.). *Španjolski građanski rat: međunarodni aspekti i refleksije u književnosti*. Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Du Ry van Beest holle, Gerald, i suradnici. *Velika ilustrirana povijest svijeta*. Rijeka: Otokar Keršovani. 1974.-1979.. sv. 7: 300-700. Rijeka: Otokar Keršovani. 1974.
4. *Encyclopaedia Britannica*. s.v. Dolores Ibaruri Spanish political leader. [<https://www.britannica.com>], 06.09.2018.
5. Hugh, Thomas. (1980.). *Španjolski građanski rat*. Sv. 2. Rijeka: Otokar Keršovani.
6. Lovrenčić, Rene. (2011.). *Nemirni mir: svijet 1918-1939*. Zagreb: Mala zvona.
7. Magnum photos [<https://www.magnumphotos.com>], 05.09.2018.
8. McNab, Chris. (ur.). (2010.). *History 20th century world. Causes, practices and effects of wars*. Pearson Education Limited.
9. Popović, Vera (ur.). (1970.). *Istorija revolucija XX. veka*. Sv. 2. Beograd: Komunist.
10. The Spanish Civil War [<https://rakoehistory.files.wordpress.com>], 05.09.2018.
11. Vojna povijest [<https://vojnepovijest.vecernji.hr>], 03.09.2018.

Izvori za fotografije:

1. Cravetto, Enrico. (ur.). (2008.). *Povijest*. Zagreb: Europress holding.
2. National Geographic [<https://www.nationalgeographic.com>], 10.09.2018.